

“Meta kont Parigi.....!”

Hrafa ta' Ivo MUSCAT-AZZOPARDI

“Meta kont Parigi, hwejjegħ bħal dawn qatt ma rajt isiru,” għajjat Ċensu Portelli, u, f’kemm ili ngħidlek, qam minn fuq is-sigġu, ħataf il-kappell u telaq il barra.

Shabu qabdu jidħku kemm jifilħu u kull wiehed minnhom beda jfendi xi waħda minn tiegħu fuq dak l-imbierak ta’ Ċensu.

Dik il-klikka ta’ żgħażagħ, kienu ta’ kull lejla jiltaqgħu l-Kafè Regina — fix-xitwa, ġewwa, f’xi waħda mis-swali jilagħbu l-Iskakki jew id-Dama, u fis-sajf, barra, għall-frisk, jisimgħu l-orkestra.

Din il-qatta ħbieb, ta’ kuljum, kienu jagħmlu għors wiehed bl-iehor, imma Ċensu Portelli kien wiehed mill-iżjed li jaqa’ għaċ-ċajt minħabba l-għada li kellu li jtenni u jerga’ jtenni: “Meta kont Parigi.....”

Mela malli Ċensu ħareġ, Wigi Grixti, żagħżuġ ferrieħi u mqarqaċ għal darba u msemmi għall-ħżunija tiegħu qam u qal: “Isimgħu l hawn. Ċensu jrid iġhallimna kif għandna nieklu, norqdu, nilagħbu, nitkellmu u x’naf jien għax meta kien Parigi.....; Imma, għiduli ftit, hawn xi hadd minnkom li emmnu lil Ċensu li qatt mar Parigi? Għax jien, ngħid għalija, din il-bomba ma tinżillix, u rrid insoddlu ħalqu darba għal dejjem.”

“X’inti tgħid, Wigi?” qabeż serju serju ċertu Micallef “jekk lili n-nifsi kien bagħatli kartolina minn Parigi. Naf li Censu ftit u xejn fanfarun imma li mar Parigi żgur daqs kemm hu żgur li dan il-mument ninsabu hawn u jekk trid nagħmlu mħatra nagħmluha.”

“Tajjeb, ħabib,” wieġbu Wigi, “l-imħatra marret. Kemm aħna hawn il-lum, ejja ngħoddu: wiehed, tnejn, tlieta... tnax. Tużżana sewwa sewwa. Jonqos Ġuda. Lil Censu, li jrid jidhak bina l-koll, toqgħodlu ta’ Ġuda. Mela b’kollox niġu tlettax; u min jitlef l-imħatra jkollu jħallas ikla għal tlettax-il-ruħ, żmien tliet xhur. Ara, taf kif nagħmlu, nif-fissaw il-jum ta’ l-Imnarja, li taħbat minn hawn u xi tliet xhur oħra, u l-ikla ssir fil-Buskett. Tajjeb?”

Il-ħbieb bdew iħarsu lejn xulxin. Ħafna minnhom kienu jaħsbuha bħal Micallef, għax Micallef, li kien ftit u xejn lablabi, il-kartolina li Portelli kien bagħatlu minn

Parigi xi sitt xhur qabel, kien uriha lil kulħadd, mhux biss, imma kien ftaħar ukoll li Portelli kien jaf jagħżel lil min għandu jikteb fost ħbiebu kollha!

Oħrajn iżda kienu jafu kemm kien ħajjen Grixti u li la kien daħal għall-imħatra, kien żgur minn fattih.

Madankollu jirbaħ wieħed jew l-ieħor l-ikla kienet żgura jekk l-imħatra sseħħ u għalhekk bdew iħeggu lil Micallef biex jidhlilha.

"Ara, Johnnie, (hekk kien jismu Micallef), jekk int żgur minn fattik idhlilha"—"Jekk Micallef iridha ta' raġel ma għandux jerga' lura minn kelmtu"—"Isa, Micallef, fejn hi l-arja ta' ftit ilu"—"Kemm se'r iddum taħsibha, Ġann, il-kartolina li għandek mhix l-akbar xhieda?"

Micallef sab ruħu dahru mal-ħajt u ma kienx fadallu jagħmel haġ'oħra ħlief iġħid iva.

"Tajjeb, Grixti, l-imħatra tgħodd. Tliet xhur żmien, jew aħjar sa l-Imnarja, trid tippruvali, int, mhux hekk, li Portelli gatt ma mar Parigi?"

"Iva, iva," tenna Grixti, "taħseb xejn, jien nippruvali. Imma b'patt wieħed, jiġifieri li ħadd minnkomm ma jgħid lil Censu b'din l-imħatra u jekk xi ħadd minnkomm taħrablu kelma waħda biss, jehel bil-lant kollu huwa u jehel bl-ispiża. Ftehemna?"

"Kollox sew," wiegħbu għalenija l-ħbieb.

U f'dik il-għaxija ta' Marzu, f'riħ kiesaħ li jxoqq il-għadam il-ponċijiet tar-rum bdew gejjin u sejr in tlieta tlieta u iżjed ma beda jaħdem ir-rum iżjed beda jikber id-daħk u l-għajjat li saħansitra l-Kap-Kamrier kellu jwis-sihom, kontra qalbu, biex.....jidhku u jgħajtu ftit anqas. Imma x'seta' jagħmel kontra dawk iż-żgħażaġħ li, barra milli kienu l-ħajja tal-Kafè, kienu wkoll l-akbar konsumaturi?

* * *

Immorru pass lura; jew aħjar hafna passi lura.

Censu Portelli, kien, mindu żgħir hafna, moħħu fuq il-werqa: dejjem jiġri ma' din u ma' dik sa kemm iltaqa' ma' waħda li kellha missierha ksir ir-ras magħruf.

Jum wieħed, kif kien bil-qiegħda fuq bank ma' Karmena (din il-waħda li semmejna), fil-Biskuttin, deher ħabta u sabta quddiemhom, raġel daqsieħ, iħares ċass lejhom! Kien missierha!

Anġlu Degwara, mastrudaxxa mill-Hamrun kien, magħruf wisq tajjeb kemm f'beltu kif ukoll il-Furjana u l-Belt

Valletta, għax kien “pezzakustjoni” mill-kbar u kellu xi jgħid ma’ hafna nies.

“Sur Ang.....” habat igħidlu Portelli malli rah impalat quddiemu, imma ma setax ikompli kelma oħra u baqa’ bħal mismut.

Avvolja Anglu Degwara qatt qabel ma sama’ l min isejjaħlu “Sur”, dak il-kumpliment ma tantx għamel bih.

“Hallik mis-swar u mit-truncieri; fl-aħħar qbadtkom u jekk ma tridx tara għadmek miksuri imxi miegħi l-Hamrun halli titlobha lil ommha u tirrangaw għat-tieg.”

Jekk Ċensu ftit ilu ma setax jittellem issa anqas seta’ jieħu nifs, hass ruħu qed jifga u ra kolloxx qed idur bih u, anqas jaf kif sab ruħu gewwa karrozzin u, wara ftit, bħallikieku f’holma, daħal god-dar, tkellem mas-sinjura Degwara, u talabha l bintha b’għarusa.

Ċensu kien iltim minn missieru u ommu u għalekk ma kellu l hadd min jaqbez għalih u ma setax jehles minn bint Degwara kif kien irnexxielu jehles mill-għoxrin waħda ta’ qabilha. Meta, bi skuża, qal lis-sinjura Degwara li hu għandu paga zgħira hafna, malajr wegħbu li ma jimpurtax, li f’darhom kellhom kamra vojta fejn seta’ jgħix ma’ martu u li wara... seta’ jirrangħa bil-qajla hwejġu. Imma issa kien jinħtieglu jizzewweġ u jizzewweġ malajr għax isem it-tifla kien qed jigri minn haq għal haq u l-gieħ tal-familja Degwara kien sejjer jigi mtiefes.

U Censu Portelli, anqas jaf kif u l-għala, sab ruħu miżżewweġ.

Meta Portelli kellu tletin sena ga kien missier ta’ sitt itfal u għalkemm beda jaqla’ xi sold sewwa ma tantx seta’ jieħu r-ruħ għax kellu fuq spallejh familja ta’ tmienja min-nies; għallanqas kien irnexxielu jaħrab mid-dar ta’ hatnu u jikri, għalih, il-Belt, biex ikun eqreb lejn xogħlu. Portelli kien jaħdem ta’ skrivan ma’ wieħed neguzjant kbir u minn mindu kien gie joqgħod il-Belt, hass ruħu ftit aħjar għax kien, ta’ kultant, jaħrab ħarba sal-Każin * * * fejn kien imsieħeb, jew sal-Kafe Regina, biex iqatta’ xi siegħa żmien jittellem ma’ xi ħabib. U, mur il-Kafe l-lum u mur il-għada, fl-aħħar spiċċa biex ingħaqad ma’ dik il-klikka li semmejna fil-bidu ta’ din il-ħrafa.

Għall-ewwel, tal-klikka ma tantx hađu gost bih għax Ċensu kien magħruf bħala ftit u xejn lablabi, imma bil-ffit il-ffit bdew jidrawh sa kemm... laħaq wieħed minn tagħhom.

Gara, iżda, li biż-żmien bdiet tikber fih bħal speċi ta’

għira; għira għal hafna minnhom li jew kienu jaqilgħu iżjed minnu u għalhekk kienu jistgħu jonfq u tajjeb, jew kienu jaqilgħu daqs u forsi wkoll anqas minnu imma ma kellhomx it-toqol tal-familja fuq spallejhom bħal ma kellu huwa.

Iżjed: hafna minn sħabu kienu armajn ta' kull ġimgħa jmorru xi xalata San Pawl il-Baħar, jew l-Armier, jew Birżebbuġa. Oħrajn, riżqhom iżjed tajjeb, kienu jistgħu jonfq xi haġa iżjed u ta' kull sena, malli jidhol is-sajf, arahom jerħulek għal Tunes, jew Franza, jew l-Italja; u minn xi daqqiet ftit iżjed il-bogħod ukoll: l-Ingilterra u hafna bliet oħra mill-isbaħ.

U l-imsejken Ċensu isma' l-lum u isma' għada, l-għira tikber dejjem u beda jhoss ruħu ċkejken, avvelut, iħares. U beda jaħseb, jaħseb kif għandu jagħmel biex juri lil sħabu li huwa wkoll m'hu xejn anqas minnhom. U jum wieħed meta l-ħbieb tal-klikka kienu miġburin il-koll fl-imkien, min jilgħab l-Iskakki, min id-Dama, min jithaddet fuq il-Pulitka.... Censu Portelli tahom l-aħbar kiesaħ u biered li huwa wkoll kienet waslet siegħtu biex jara ftit id-dinja: ftit jiem oħra kellu jsiefer.

Il-ħbieb, kollha kemm huma, baqgħu bħal statwi tal-melħ. Kien hemm min belagħha u kien hemm minn le. Imma ħadd ma tniffes u xorbu bis-saħħa ta' Ċensu Portelli u qabel telaq tawh "il-vjaġġ it-tajjeb" u għannewlu «*For he is a jolly good fellow*» fost id-daħk ta' dawk il-hafna nies li dak il-ħin kienu jinsabu l-Kafè Regina.

Il-bxara ta' Portelli ma kien fiha xejn biex wieħed jistagħģeb, li ma kienx għax il-koll kienu jafu li Ċensu kellu familja kbira u ma setax jidhol għal spiża bħal dik kif ġieb u leħaq, imma ħadd minnhom ma ssogra jmerih.

Is-sħab kien ilu qed jingabar fuq il-familja ta' Censu Portelli u dik il-lejla tal-bxara, it-tempesta faqqgħet. Mar id-dar b'geddum: sal-art u anqas kien laħaq għadda l-għatba tal-bieb li ma bediex iħabbat u jsabbat u jgħajjat ma' kulħadd. Censu kien imxabba' sal-ponta ta' mnieħru u ma setax jifhem il-għala huwa biss, fost sħabu kollha, ma setax jagħmel il-kapriċċ li johroġ barra minn Malta u ma jarax ġebli li ma tkunx waħda minn ta' Malta jew ta' Għawdex.

Portelli ma setax jifhem li l-ħtija li huwa ma kienx jista' jagħmel dawk il-kapriċċi kienet kollha tiegħu. Għaliex

meta kien zgħir, b'moħħu fuq il-werqa, qatt ma ħaseb biex ifaddal sold? Għaliex meta kiber xi ftit u beda jifhem biżżejjed, flok li rabba l-għaqal, baqa' dejjem bl-istess għada li jigrri wara d-dbielet, kellu jizzewweg, bdew gejjin it-tfal, bdew jikbru l-ispejjeż, it-toqol tal-familja beda dejjem jizdied.

Imma l-izjed li kienet qiegħda tagħmel bih ma kenitx ix-xewqa li jsiefer daqs kemm l-għira għall-oħrajn u l-avveliment li ma jistax jagħmel bħalhom. Għalhekk mela kien qata' li jsiefer... biċ-ċajt.

Meta ta l-aħbar lill-mara bil-ħsieb li kellu ma daħketx ftit bih imma ma sewa għalxejn. Kulħadd issa kien jaf li Portelli kien sejjer isiefer u għalhekk kien marbut b'kelmtu li għandu jsiefer. Imma fejn? Franza jew l-Italja? Xejn affattu. Għawdex!!! Il-pitgħada kellu jitlaq għal Għawdex.

L-għada, l-ewwel ma għamel, mela, qalleb kemm kotba sab sa kemm sab mapep u kotba li jittkellmu fuq Parigi; imbagħad wara ħafna taħbit irnexxielu jsib jixtri qabda kartolini mhux użati u għažel tnejn jew tlieta minnhom. Il-bagoll lestieh f'kemm ili ngħidlek biex l-għada fil-għodu jitlaq, kmieni kmieni, ma l-ewwel vapur għal Parigi.... ta' Għawdex, mimli bit-tama li... ma jiltaqa' ma' ħadd li jafu, inklelè kull ma għažel kien isirlu suf.

Din id-darba x-xorti għenitu u gietu tajba għax peress li issa kulħadd imur Għawdex mill-Marfa, il-vapur kien armajn fieragħ. Dar minn hemm u dar minn hawn biex jara min kien hemm abbord. Kollox sew. L-aktar biċċa tqila kien għaddiha. Għawdex ma kien hemm ħadd li jafu u ma kien sejjer ikollu ebda xkiel għall-proġett kbir tiegħu. Malli wasal qabad awtomobbli u mar dritt għar-Rabat fil-lukanda l-kbira. Peress li kien fi ħsiebu jgħaddi iż-żmien kollu kemm idum Għawdex f'dik il-lukanda, tliet gimgħat, is-sid għamillu prezz tajjeb ħafna. Imma wara xi jumejn, dment li kien qiegħed għall-frisk fil-gallerija tas-Salun, lemaħ gejj karrozzin, qalbu bdiet it-taqtaq... iġġammex ftit għajnejh biex jara min kien niezlel minnu: Niżel il-Perit Cutajar!

"Ix-xjaten," qal bejnu fu bejn ruħu Portelli "x'gie jagħmel 'l hawn, dan il-fergħun." U f'kemm ili ngħidlek mar inqafel f'kamartu. Bil-biża', fil-għaxija, anqas niżel jiekol għax, kif qal lil tal-lukanda, kellu wġiġħ u dardir. U l-għada fil-għodu qal lis-sid li kien biddel ħsiebu

u xtaq imur għall-arja tal-baħar; u bikri bikri telaq lejn ix-Xlendi.

Ix-Xlendi ma tħabtax ftit biex isib fejn joqgħod imma fl-aħħar sab daqsxejn ta' kamra ma' waħda familja u baqa' fiha sa kemm għaddew il-jiem tal-btala li kien fadallu.

F'dik il-kamra kien hemm tieqa kbira u sabiħa fejn Censu kien joqgħod għal sigħat shah jitgħaxxaq b'dik is-sbuħija ta' sema, ta' baħar, ta' għoljiet, ta' eghlieqi: kollox ħaj, kollox igħaxxaq.

F'dik il-ħemda, Portelli seta' jqalleb u jistudja b'reqqa kbira dawk il-ħafna kotba li kien gieb miegħu minn Malta u meta wasallu ż-żmien biex jitlaq lura lejn Malta kien jaf ħafna fuq Pariġi, kien jaf bit-triqat wesgħin tagħha kollha mberfla bis-siġar, bil-ħafna Teatri u Cinejiet, bil-gonna u bil-mijiet ta' lukandi ta' kull daqs u sura, mhux anqas minn dawk li kienu marru fiha tassew.

Censu kien ħaseb ukoll fl-irqaqat kollha u ried li kieku jagħti f'idejn shabu xi prova tal-vjaġġ tiegħu. Kien għalhekk li għamel minn kollox biex kiseb dawk il-kartolini, kiteb fuqhom "it-tislijiet tiegħu" u baġħathom magħluqin f'ittra lil wieħed ħabib tiegħu, li kien ilu Pariġi bosta snin, u talbu li jqegħdihom fuqhom bolla u jimpustahom minn hemm. Dawn il-kartolini li kienu tlieta, kienu indirizzati waħda lil martu, l-oħra lin-Negazjant ma' min kien jaħdem u t-tielet waħda lil Johnnie Micallef. Il-ħabib ta' Pariġi għad li kien ilu ma jirċievi aħbarijiet ta' Portelli minn żmien twil, ma qagħadx iħabbell rasu u għamel kif kien talbu tant bi ħrara Portelli.

Ĥsieb Portelli mela kien seħħ għal kollox u meta, wara tliet ġimgħat li kien ilu nieqes minn Malta, reġa' deher fil-Kafè Regina, ġie milqugħ b'mitt elf mistoqsija u Portelli, moralment soddisfatt, wigibhom għal kull waħda minnhom, b'reqqa liema bħalha. Censu kien jaf tassew juri ħaġa b'oħra, u kulhadd emmen il-mawra tiegħu f'Pariġi. U minn dak in-nhar inħolqot il-famuża frażi: "Meta kont Pariġi....."

* * *

Imma, kif iġhid il-Malti, "il-ħajt għandu widnu u l-ajru għandu għajnu", u Grixti, dak is-seksieki, li l-affari ta' Pariġi kienet baqgħatlu fuq l-istonku u ma setgħetx tinzillu, berren minn hawn u staqsi minn hinn, spiċċa

biex kixef kollox. Sab min fejn gieb il-kartolini, sab fejn kien mar Għawdex, l-ewwel ir-Rabat, u mbagħad ix-Xlendi, għaraf ma' liema vapur kien siefer u ma liema gie l-ura; f'kelma waħda għabar kull aħbar li setgħet tiswielu..... biex jirbaħ l-imħatra u jiffranka dik l-ikla għal tlittax-il-ruħ.

Tlitt ijiem sewwa qabel l-Imnarja, meta kienu l-koll miġburin flimkien sew sew taħt l-Istatwa tar-Regina, jisimgħu ma nafx liema Fox-Trot, Grixti, bla ħadd ma kien jistennieha, qabeż u qal: "Bħalma tafu, tlitt ijiem oħra taħbat l-Imnarja. Jien u Micallef ftehemna biex nistidnukom il-koll għand Barabanja, San Pawl il-Baħar. Fil-ghodu kmieni nimmorru l-Buskett għall-Fiera u wara dritt għal San Pawl għall-ikla. Haww xi ħadd tant baħnan li jirrofta ikla b'xejn?"

Għalkemm ħadd ma kien qed jistenna din il-bxara, kulħadd kien jaf li l-ikla, hekk jew hekk, għanda ssir. Għalhekk kulħadd werwa ruħu ferħan.

Meta telaq Portelli kulħadd xtaq jaf kif kienet il-bičča imma minn fomm Grixti ma ħarġetx kelma waħda. "Tkunu tafu kollox waqt l-ikla għand Barabanja," wegibhom.

* * *

Dawk it-tlitt ijiem li kien fadal għall-Imnarja deħru twal daqs xahar imma fl-aħħar għaddew ukoll. Id-29 ta' Ġunju wasal, kif jaasal jum ieħor tas-sena. Il-ħbieb iltaqgħu fil-ghodu kmieni; intrassu ġewwa żewġ "motor cars" tal-kiri u telqu għall-Buskett. Hemm għamlu għors sħiħ.

Iż-żjara fil-Buskett u fil-Fiera fejn kien hemm l-isbaħ frottijiet, ħxejjex u bhejjem li taf tagħti Malta, kif ukoll ħafna tfajliet ta' l-irħula, godlin u magħquda u b'wiċċhom aħmar daqs il-pepprin kif taħulhom Alla—għaddiet tajjeb ferm. F'xi l-ħdax, bejn għax il-ġuħ kien beda jaqbadhom u bejn li x-xemx bdiet tisreġ sewwa, qatgħuha li jitilqu għal San Pawl il-Baħar

Waslu f'kemm ili ngħidlek. Sa kemm Barabanja lesta l-ikel marru daru dawra żgħira. Hadu *vermūt* fl-ewwel ħanut li sabu, marru sa Għajn Razul biex jixorbu qatra ilma friska u reġgħu l-ura għand Barabanja.

L-ikel beda ġej platt wara platt. Imqarrun biz-zalza tal-fniek, imbagħad il-fniek biz-zalza. Wara, majjal fil-forn li kien qisu dundjan u li għoġob ferm lil kulħadd minn barra lil Micallef li, ma tantx kien jidher f'siktu, u li, kif qal, l-imqarrun kien baqagħtu fuq l-istonku tiegħu.

Wara, insalata u ġobon, u fl-aħħar tin u bajtar, ħelwin daqs il-ġħasel, kien hemm bir-rimi.

Kulhadd kien jistenna li Grixti kien sejjer iġhidilhom, mill-bidu sal-aħħar x'sab u ma sabx fuq il-mawra, biċ-ċajt jew bis-sod, ta' Portelli f'Parigi imma, minn dan kollu, xejn. Grixti baqa' sieket sa kemm gietu x-xoqqa f'moxtha.

Waqt li kienu waslu fil-frott wieħed mill-ħbieb malli lemaħ dawk l-erba' tiniet kollha ġħasel ma' dwarhom, beda jixħethom ġewwa ħalqu tnejn tnejn, bla ma jqaxxarhom u bla ma jaħsilhom.

Portelli lemaħ u sar qisu xitan: "Meta kont Parigi....." beda; imma Grixti, li kien ilu jistadu minn żmien, ħadlu l-kelma minn fomm.

"Hawn ridtek, ħabib. Kemm domt ma qlajtha minn fommok, illum? Meta kont Parigi jew meta kont Ġħawdex? X'Parigi Parigi ta' qattus nanntek!! Ġhidilna x-Xlendi, ħabib!! "Meta kont ix-Xlendi....."

Portelli sar aħmar daqs in-nar; imbagħad isfar daqs il-qarsa tax-xemgħa, u ma qalx kelma waħda. Anqas tniifes. Qam bil-mod, u lewwet il barra.

Il-ħbieb kollha, u l-iżjed Micallef, baqgħu mistagħġba u malajr fehmu li Grixti kellu raġun. Meta wara ftit xi wħud minnhom qamu biex ifittxu lil Portelli ma setgħux isibuh imkien. Kien qabad il-ewwel *char-a-banc* u telaq lejn il-Belt.

Reġgħu l-ura fuq il-mejda u flimkien ma' l-oħrajn riedu jafu minn għand Grixti l-ħrafa kollha u Grixti, bejn tazza nbid u oħra, qalilhom kollox.

Il-Perit Cutajar, li kien lemaħ lil Portelli fil-lukanda ta' Ġħawdex kien il-bidu tal-kxif tal-ħrafa kollha u, imbagħad, ħaġa ġġib lil oħra, is-seksieki Grixti għaraf kollox, kollox, kollox.

Micallef, ma għandna xi ngħidu xejn, kellu jitqanna bil-kont kollu u Portelli ma deherx iżjed fil-Kafè Regina, imma l-frazi tiegħu "Meta kont Parigi...." baqgħet, għal ħafna żmien wara, tissemma' bejn dawk it-tnax-il-ħabib.

Lixandra, 1 ta' Ġunju, 1936.